

Pierre Verjans

Voeren: slijpsteen van identiteiten-in-wording. Een historisch-sociologische benadering

Voeren is een kleine Belgische gemeente, grenzend aan Zuid-Limburg en centraal gelegen in het groene hart van de stedendriehoek Luik – Maastricht – Aken. De gemeente is in 1976 ontstaan door een fusie van de gemeenten Moelingen, 's-Gravenvoeren, Sint-Martens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren, Teuven en Remersdaal. Oorspronkelijk ressorteerden de Voerdorpen onder de provincie Luik. Na de vaststelling van de taalgrens werden zij in 1963 overgeheveld naar de provincie Limburg, met behoud van faciliteiten voor de Franstaligen, bijvoorbeeld op het vlak van gemeentelijke dienstverlening, onderwijs en cultuur. Verder is het van belang te weten dat in Voeren het college van burgemeester en schepenen en de OCMW-raad vanaf 1988 rechtstreeks door de burgers worden verkozen.¹ Dit houdt verband met zijn bijzondere status van taalgrensgemeente.

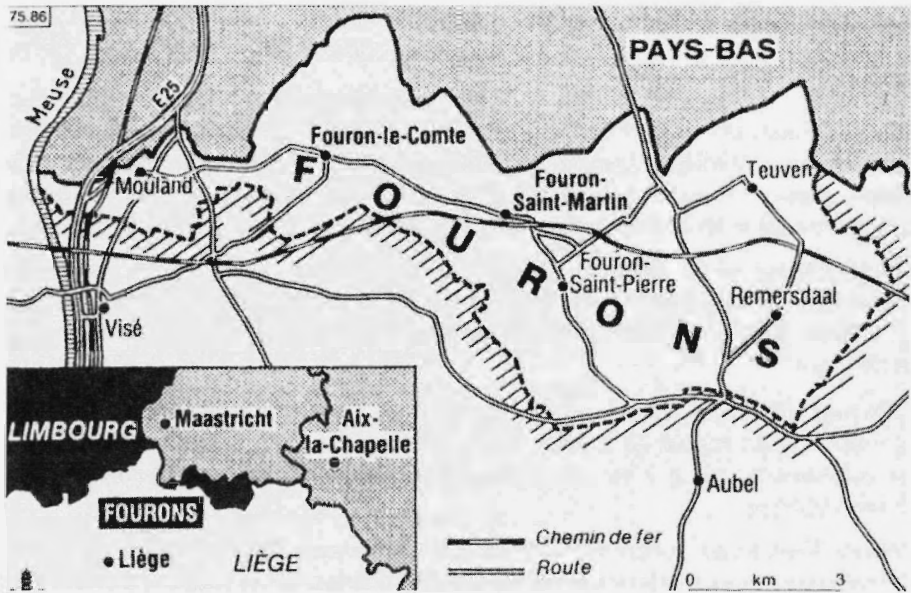
De fusiegemeente Voeren neemt slechts 0,2 procent in beslag van het Belgisch grondgebied en telt ongeveer vierduizend inwoners, hetgeen overeenkomt met 0,04 procent van 's lands bevolking. De bijdrage van dit agrarische gebied aan het bruto nationaal product is bescheiden. In kwantitatieve zin legt de gemeente geen gewicht in de schaal, maar haar symbolische betekenis is des te groter. De beslissing van het Belgische parlement in 1962 om de Voerstreek over te hevelen van Wallonië naar Vlaanderen is sindsdien dikwijls een heikel punt geweest. De taalstrijd in de Voerstreek heeft opeenvolgende Belgische kabinetten jarenlang parten gespeeld. Voeren is onlosmakelijk verbonden met de beeldvorming in de gewesten en taalgemeenschappen van België. De symbolische betekenis van de Voerstreek is het onderwerp van dit artikel. Tevens zullen wij proberen op te helderen waarom de kwestie sedert de jaren negentig van de politieke agenda is verdwenen.

Hoe komt het toch dat Voeren zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in de recente politieke geschiedenis van België? Wij benaderen het probleem langs twee invalshoeken, die elkaar aanvullen. De eerste benadering is een verkenning van het politieke bestel in België, om te laten zien hoe een kleine gemeenschap in staat was de regering in Brussel steeds opnieuw in het geweer te brengen. De tweede benadering probeert de specifieke factoren te benoemen die maakten dat de meerderheid van de Voerenaren tot in de jaren 2000 een voorkeur had voor Luik en een minderheid voor Vlaanderen.

Het politieke landschap in België

Het politieke landschap van België wordt, evenals dat van andere Europese staten, doorkruist door breuklijnen die het politieke debat over maatschappelijke vraagstukken beïnvloeden en in de hand werken dat opinies duurzaam vast

¹ OCMW = Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, vergelijkbaar met de gemeentelijke sociale dienst in Nederland.

De Voerestreek. Vijftig vierkante kilometer, zes dorpen, amper 4.300 zielen: één gemeenschap.
Bron: Pierre Ubac, *Génération Fourons*.

komen te liggen in plaats van dat zij steeds veranderen. Zolang België bestaat, hebben deze breuklijnen een rol gespeeld in de geschiedenis van het land. In navolging van Lipset en Rokkan onderscheiden wij er vier, waarvan er twee gerelateerd zijn aan de opkomst van de natiestaat en twee aan de Industriële Revolutie.² Op verschillende manieren hebben deze breuklijnen ook sporen nagelaten in het Belgische staatsbestel.

De eerste breuklijn is het gevolg van de botsing tussen enerzijds de dominante nationale cultuur, en anderzijds religieuze, etnische en taalgemeenschappen in de periferie die zich juist tegen de natie afzetten. De tegenstelling tussen centrum en periferie weerspiegelt zich in de scheiding tussen een liberale, Franstalige elite, die tal van functies bekleedt in het leger, de diplomatieke dienst en het openbaar bestuur, aan de ene kant, en het Nederlandstalige, rooms-katholieke Vlaanderen aan de andere kant, dat zich afzet tegen de liberalen en streeft naar erkenning van de eigen taal en cultuur. Deze tegenstelling baarde het principe 'federaliseren door ontvlechting der gewesten', dat sedert de jaren zeventig, nu een generatie geleden, heeft geleid tot een zeer ingrijpende herziening van het Belgisch staatsbestel.

De tweede breuklijn heeft te maken met de botsing tussen Kerk en Staat. De tegenstelling tussen de eenheidsstaat en de rooms-katholieke kerk heeft de politieke gemoederen beziggehouden sinds het ontstaan van België. Nadat de Belgen zich anno 1830 hadden verenigd in hun verzet tegen de politiek van

² Seymour M. Lipset en Stein Rokkan, *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives* (New York 1967) 14.

de protestantsgezinde koning Willem I, kwamen liberalen en ultramontaanse katholieken tegenover elkaar te staan in de schoolstrijd. Deze werd pas in 1959 beslecht met de opname in de grondwet van het zogenaamde Schoolpact. Eigenlijk heeft de clerus zich nooit helemaal verzoend met de modernisering en democratisering. Modernisering en urbanisering werden door de clerus bestempeld als bronnen van geloofsafval, ondermijning van het gezag in het algemeen en dat van de kerk in het bijzonder.

De derde breuklijn betreft de tegenstelling tussen de oprukkende industrie en het platteland. De tegenstelling tussen het platteland en de belangen van grote ondernemers in de opkomende industriële sector kreeg in België extra scherpe kanten, doordat naar Angelsaksisch voorbeeld het recht op privé-bezit in de grondwet werd verankerd, zonder rekening te houden met vormen van gemeenschappelijk eigendom op het platteland.

De vierde breuklijn betreft de belangentegenstelling tussen kapitaal en arbeid, tussen rijk en arm. De eerlijke verdeling van de welvaart en de sociale zekerheid is vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw een *hot issue* in het politieke leven, trouwens niet alleen België. Sedert de invoering van het algemeen kiesrecht kon geen enkele politieke partij het zich nog permitteren de eisen van de arbeidende klasse te negeren. Het duurde tot 1994 voordat het recht op een menswaardig bestaan verankerd werd in de Belgische grondwet.

België is een creatie van de grote mogendheden, ontstaan in 1830, en in 1839 erkend als bufferstaat. De nieuwe staat was Franstalig omdat de heersende klasse, zowel die in het Noorden als die in het Zuiden van het land, Frans sprak. Het gewone volk sprak dialect, Vlaamse dialecten in het Noorden en Waalse dialecten in het Zuiden, maar daaraan hadden de machthebbers geen boodschap. Er werd een liberale grondwet aangenomen die de scheiding der machten bezegelde en de burger beschermde tegen de willekeur van de staat. Het gebruik van de in België gesproken talen werd vrijgelaten, maar de tekst van de grondwet was alleen in het Frans. Dat zegt al genoeg. Pas in 1967, meer dan honderd jaar na het ontstaan van de Vlaamse Beweging, kwam een officiële versie in het Nederlands beschikbaar.

België was sinds 1800 de bakermat van de Industriële Revolutie op het Europese vasteland. Rond 1830 had het land de eerste fase van de industrialisering reeds achter de rug.³ De nieuwe staat voerde een vrijhandelspolitiek. Franse investeringen werden door de Waalse industriëlen met open armen ontvangen. Het economisch liberalisme bevorderde de opkomst van nieuwe industriegebieden in het Zuiden van het land met alle consequenties van dien, zoals verstedelijking en ontkerkelijking. Dit is bepalend geweest voor de meningsvorming in Vlaanderen. Ervan afgezien dat de industriëlen van de eerste generatie waarschijnlijk een Waals dialect spraken, was het Frans van de grote ondernemers in Vlaams perspectief de taal van de verfoeide modernisering. Steen des aanstoots van de Vlaamse Beweging waren vooral de franskiljons, de goeode burgerij

³ Pierre Lebrun et al., *Essai sur la révolution industrielle en Belgique 1770 à 1847* (Brussel 1979).

in Vlaanderen die alleen Frans sprak om zich sociaal te onderscheiden van de arbeidende klasse. Deze families gebruikten de taal bewust of onbewust als strategie om hun sociale status te consolideren of te verhogen.⁴ Het Frans was de taal van de overheersers, van de vervreemding, van de uitbuiting.

De vrijhandelspolitiek pakte zeer nadelig uit voor de Vlaamse boerenstand. In de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw werd Europa overstroomd met goedkoop graan uit Noord-Amerika. Dankzij de goedkope voedselimport hoefde het levensonderhoud van de fabrieksarbeiders weinig te kosten en konden de lonen laag blijven. Dit was vooral in het belang van de concurrentiekracht van de industrie, waaraan België zijn status van economische grootmacht ontleende. Maar de landbouwsector betaalde het gelag voor de dalende graanprijzen. De Vlaamse boeren gingen bijna aan de agrarische crisis te gronde, maar er werd tijdig een antwoord op de problemen gevonden. Naar het voorbeeld van de Duitse *Raiffeissenkassen*, werden overal in Vlaanderen landbouwcoöperaties gesticht op initiatief van de Boerenbond. Deze bond was van oudsher niet alleen de steunpilaar van de christelijke (rooms-katholieke) volkspartij in Vlaanderen, maar ook van de Vlaamse Beweging.

Onder invloed van de Romantiek gingen schrijvers en dichters op zoek naar de wortels van de Vlaamse identiteit. Zij hebben de bouwstenen aangeleverd voor de constructie van een Vlaams bewustzijn. Ook de rooms-katholieke clerus heeft zich wat dat betreft niet onbetuigd gelaten. Via taalgenootschappen, scholen, vak- en standsorganisaties probeerde de kerk een dam op te werpen tegen invloeden van buiten die het Vlaamse volk bedreigden. De kerk was alom tegenwoordig in de Vlaamse samenleving, dankzij haar netwerk van organisaties. In dezelfde tijd manifesteerde de kerk zich met een vernieuwing van de christelijke sociale leer, afgekondigd in de encycliek *Rerum Novarum* (1891). Het kerkelijk streven naar sociale rechtvaardigheid sprak menige Vlaming tot de verbeelding.

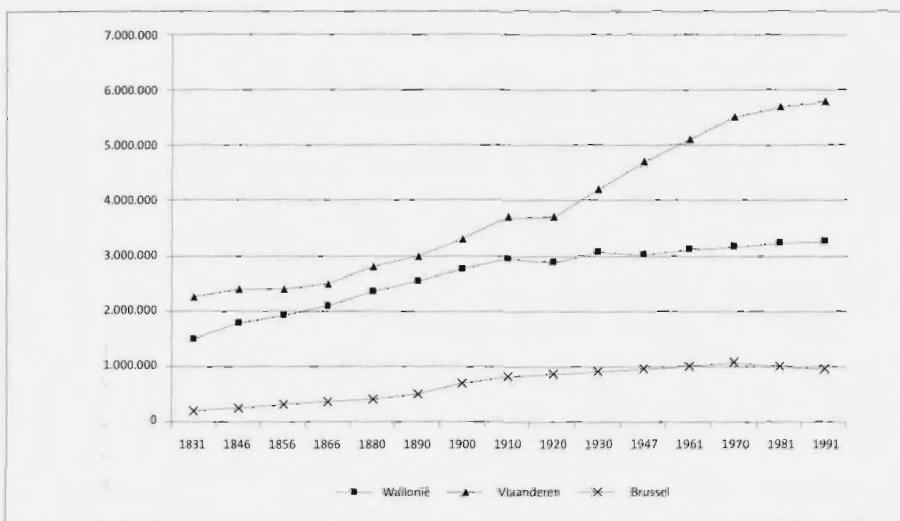
Aanvankelijk hadden de Vlamingen weinig politieke invloed. Volgens de kieswet van 1830 was slechts 1 procent van de bevolking stemgerechtigd. Onder druk van vooral de Waalse arbeidersbeweging werd in 1893 het kiesrecht uitgebreid. Na de Eerste Wereldoorlog werd het algemeen kiesrecht voor mannen ingevoerd (1921). De Vlamingen waren voortaan ongeveer naar evenredigheid van de bevolking vertegenwoordigd in het parlement.

Na de grondwetsherziening van 1921 verwierven de Vlamingen een politieke meerderheid in het parlement. Zij kregen meer invloed op het economisch beleid, welke zij hebben benut om de infrastructuur van Vlaanderen te verbeteren. Alles werd gefinancierd met middelen uit 's Rijks schatkist, die goed was gevuld dankzij de belastingen die door de Waalse industrie werden opgebracht. Zo creëerde men de voorwaarden voor een nieuwe fase in de industriële revolutie, die Vlaanderen de welvaart heeft gebracht waarop het zolang heeft moeten wachten. Voortaan zwaaiden Vlaamse ondernemers, gerekruteerd uit het Vlaams Economisch Verbond, de scepter op het ministerie van Economische Zaken.

⁴ Pierre Bourdieu, *La distinction, critique sociale du jugement* (Parijs 1979) 145.

Binnen de Vlaamse Beweging bestonden twee vleugels. De ene stroming was het oorspronkelijk alleen te doen om de economische en culturele voorspoed van Vlaanderen, dit zijn de z.g. minimalisten. De stichting van de Nederlandstalige omroep BRT in 1960 en de splitsing van de Katholieke Universiteit Leuven in 1968 rekenen tot hun prestaties. De andere stroming nam daarmee geen genoegen. Zij verlangde ook zelfbestuur voor Vlaanderen. Dit waren de maximalisten, die na jarenlange strijd in 1995 hun zin kregen met de splitsing van België in twee gemeenschappen.

Grafiek 1: De bevolkingsontwikkeling in de gewesten Vlaanderen, Brussel en Wallonië (1831-1991)

Bron: Institut de Démographie, Université Catholique Louvain-la-Neuve (UCL), aangehaald bij Frédéric Docquier, 'La démographie wallonne: histoire et perspective d'une population vieillissante' in: Service des Études et de la Statistique, Ministère de la Région wallonne ed., *Tendances économiques*, nr. 7 (december 1994) 53-82, aldaar 55.

Reeds in de jaren dertig werd de grondslag gelegd voor een omkering van de verhoudingen, zowel demografisch als economisch. Terwijl de groei van de bevolking in Vlaanderen versnelde, vertoonde de demografische groei in Wallonië na de Eerste Wereldoorlog tekenen van stagnatie. Ook de groei van het tweetalige Brussel bleef achter bij Vlaanderen. Het motorblok van de economische groei in België, de Waalse kolen-, ijzer- en staalindustrie, was versleten. De zelfbewuste Vlamingen eisten cultureel zelfbestuur voor zich op, een verlangen dat door de Walen werd beantwoord met de eis van zelfbestuur op economisch gebied.

De omkering van de Waals-Vlaamse verhoudingen was een traag proces, dat zich over een lange reeks van jaren heeft voltrokken. Een belangrijke mijlpaal in het traject kwam in zicht in de loop van de jaren zestig. Gerekend per hoofd van

de bevolking evenaarde in 1966 het Vlaams Bruto Binnenlands Product dat van Wallonië.⁵ Daarna groeiden de cijfers steeds verder uit elkaar ten nadele van Wallonië. Het Waalse gewest ging de Belgische staat en dus de Vlaamse belastingbetaler voortaan geld kosten. Sindsdien zien wij hoe de Vlaams-Waalse tegenstellingen zich verscherpten. De Vlaamse Beweging kwam in radicaler vaarwater. Zij richtte haar pijlen vooral op de zogenaamde geldtransfers van Vlaanderen naar Wallonië, dit zijn subsidies uit de nationale schatkist ten behoeve van de ontwikkeling van een gebied met economische achterstand. Blijkbaar was men vergeten dat in het verleden Vlaanderen door Brussel en Wallonië geholpen moest worden. Maar de Vlamingen waren in de meerderheid, waardoor Franstalige politici compromissen moesten sluiten. De tijd dat Wallonië zijn zin kon doordrijven, was voorbij. Deze verandering vergde ook in mentaal opzicht een omschakeling van de Walen. *Les causes du déclin wallon*, een boek uit 1978 van de Leuvense hoogleraar Michel Quévit, was wat dat betreft een echte *eye-opener*. Opeens drong tot de Franstaligen c.q. de Walen het besef door dat zij een 'etnische minderheid' waren geworden.

Door bovenstaande ontwikkelingen kreeg de tegenstelling centrum-periferie in de Belgische verhoudingen een etnische lading die samenvalt met de tegenstelling tussen Nederlandstaligen en Franstaligen. Deze etniciteit berust, aldus Marco Martiniello, 'op de (re)productie van sociale en politieke definities van materiële, psychologische en culturele verschillen tussen bevolkingsgroepen, die op een of andere manier op elkaar zijn betrokken omdat zij deel uitmaken van dezelfde samenleving. De onderlinge relaties kunnen de vorm aannemen van samenwerking, conflict, overheersing, erkenning enz.'⁶ In de negentiende eeuw zijn de Vlamingen in de periferie van de macht terechtgekomen, hoewel het regeringscentrum Brussel nog een Nederlandstalige stad was toen België zijn onafhankelijkheid kreeg. De Vlaamse eigenheid, waarvoor aanvankelijk alleen Vlaamse dorpspastoors interesse hadden, is eigenlijk een etnische constructie, bedacht door intellectuelen en andere culturele tussenpersonen die de pretentie hadden te verwoorden wat Vlamingen bezielde. *Mutatis mutandis* geldt hetzelfde voor de Waalse identiteit. Wallonië is evenzeer een negentiende-eeuwse constructie, ontsproten aan de verbeelding van de Belgische schrijver Joseph Grandgagnage (1797-1877).

Tegen deze historische achtergrond heeft de identiteit van de Voerenaren vorm gekregen. Het is een dubbele identiteit, want de meerderheid spreekt thuis Nederlands, althans een Limburgs of Platdiets dialect, en toch stemt men massaal op de Franstalige partij *Retour à Liège*. Wij zullen proberen de ontwikkelingen in Voeren te beschrijven vanuit de wisselwerking tussen de interne dynamiek van de gemeenschap en de boven beschreven externe dynamiek, waarbij vooral van belang is de beeldvorming over Voeren in de Vlaamse publieke opinie enerzijds en de Franstalige publieke opinie anderzijds.

⁵ Francis Bismans, 'Une odyssee économique', in: *Wallonie. Atouts et références d'une région* (Namur 1995) 145-176, aldaar 169.

⁶ Marco Martiniello, *L'ethnicité dans les sciences sociales contemporaines* (Paris 1995) 18.

tekening Piet Vos

Op 23 juni 1984, dertig jaar na diens overlijden, liep heel Vlaams Voeren uit voor een grote herdenking van pastoor Hendrik Veltmans. Bron: Voeren Aktueel, april 1984.

Voeren en de Vlaamse Beweging

In het kielzog van het enthousiasme dat paus Leo XIII losmaakte met zijn encycliek *Rerum Novarum*, vonden eind negentiende eeuw diverse pogingen plaats om politieke partijen op te richten op confessionele, rooms-katholieke grondslag. In Aalst stelde de priester Adolf Daens (1839-1907) zich kandidaat voor het nationale parlement, waarmee hij de toorn van de bisschop over zich afriep. In Luik was de priester Antoine Pottier (1849-1923) de spreekbuis van de christelijke sociale rechtvaardigheid en grondlegger van de christen-democratische beweging in het Luikse industriegebied.

De eerste grote Vlaamse activist in Voeren was pastoor Hendrik Veltmans (1866-1954). Het cultureel centrum in St. Martens-Voeren draagt nog steeds zijn naam. De eerwaarde Veltmans, telg uit een Limburgse boerenfamilie,

volgde een priesteropleiding in Rome, waarna hij zich vestigde in het Luikse industriegebied. Door zijn sociale achtergrond en door zijn dagelijkse ontmoetingen met fabrieksarbeiders raakte hij betrokken bij de groep rondom Pottier.⁷ Veltmans was oprichter van de St. Christoffel Kring in de Luikse arbeiderswijk St.-Christophe, een vereniging die maandelijks bijeenkomsten organiseerde waarbij voortrekkers van de katholieke sociale beweging als Pottier en de Luikse historicus Godefroid Kurth (1847-1916) voordrachten hielden. Tegen de zin van Veltmans benoemde de bisschop hem echter tot pastoor in Saint-Remy, een dorp van boeren en mijnwerkers in de buurt van Visé. In 1921 werd hij overgeplaatst naar Sint-Martens-Voeren.

In de Voerstreek ontpopte Veltmans zich als een typisch Vlaamse dorpspastoor. Hij trok zich de godsdienstige en culturele belangen aan van de plaatselijke boerenbevolking. De autochtonen spraken een Limburgs dialect. Spoedig begon hij zich te beijveren voor het behoud van hun taal. De taalstrijd kwam in de plaats van de strijd voor sociale rechten. Op microsociaal niveau impliceerde dat een verschuiving van de etnische oriëntatie in de richting van Vlaanderen. Veltmans richtte ter plaatse een afdeling op van de Boerenbond, de succesvolle agrarische inkoop- en verkoopcoöperatie op rooms-katholieke grondslag. Tegelijk met de Boerenbond werd een steunpunt van de Vlaamse, katholieke belangen binnengehaald. In plaats van zich te bekommeren om het behoud van het plaatselijke dialect, werd de cultuurtaal – het Nederlands – de speerpunt van Veltmans' taalstrijd. Tevens introduceerde Veltmans een virulent antisocialisme in de Voerstreek. De katholieken beschouwden de socialistische partij als werktuig van de ontkerstening van de arbeidersklasse. Op alle fronten moest die partij worden bestreden. De socialistische partij was sinds de invoering van het algemeen mannenkiesrecht in 1919 oppermachtig in het industriegebied van Luik. De propagandisten van het socialisme spraken Frans. De Voerenaren moesten die taal maar beter niet leren verstaan. De Voerstreek hoorde eerst niet bij Vlaanderen, maar pastoor Veltmans vond dat zijn parochianen Vlamingen moesten worden. Daarom moest ook in de Voerstreek het Nederlands tot de standaard worden verheven.

Veltmans onderhield nauwe banden met Flor Grammens (1899-1985), een Vlaams politicus en taalactivist, die opzien baarde met het overschilderen van Franstalige straatnaamborden op Vlaams grondgebied. In de tijd tussen de twee wereldoorlogen probeerde hij objectieve criteria te vinden om de taalgrens te bepalen. Zijn woning in de taalgrensgemeente Edingen (provincie Henegouwen) was een bolwerk in de taalstrijd. Het idee om de taalgrens eens en voor altijd vast te leggen heeft dankzij de acties van Grammens en Veltmans in de Vlaamse publieke opinie postgevat. In werkelijkheid liet die grens zich lastig fixeren. Door economische en culturele oorzaken veroverde het Frans terrein op het Vlaams, vooral in de periferie van Brussel. Het omringende platteland veranderde onder invloed van de suburbanisatie in een stedelijk gebied, bevolkt door Franstalige forensen en hun gezinnen. De Franstaligheid verspreidde zich

7 P. Gérin, *Catholiques liégeois et question sociale* (Brussel 1959) 203.

In 1985 overleed de Vlaamse taalactivist Flor Grammens. Het blad *Voeren Aktueel* besteedde een redactioneel artikel aan zijn verscheiden, en plaatste er een affiche uit Grammens 'vlegeljaren' bij. Bron: *Voeren Aktueel*, mei 1985.

'als een olievlek', zoals Vlaamse sociologen plegen te zeggen. Vlaamse militanten zagen met lede ogen aan hoe ook elders langs de taalgrens het Frans zich uitbreidde, maar zij verzuimden te onderkennen dat dit verschillende oorzaken had. In economisch, demografisch, bestuurlijk en cultuurhistorisch opzicht is de situatie in de Voerstreek niet vergelijkbaar met Brussel. Ook de taalsituatie is anders dan in Brussel. De 'Franstaligen' in Voeren zijn over het algemeen geen nieuwkomers van buiten de streek, maar autochtonen die thuis een Limburgs of Platdiets dialect spreken, maar voor het overige Franstalig georiënteerd willen zijn.

Voorbijgaand aan de complexe taalkundige situatie, hadden de Vlaamse militanten in de Voerstreek slechts aandacht voor één kant van de medaille: het gebruik van het Nederlands. Zij creëerden het beeld van een Voerstreek waar de bevolking onder druk van plaatselijke notabelen zich niet tot Vlaanderen kon bekennen, maar eigenlijk behoorden de Voerenaren tot het 'Vlaamse volk'. Het lukte de flaminganten dit beeld te laten bekliven in krantenartikelen en andere Nederlandstalige publicaties. Heel Vlaanderen kreeg door de taalactivisten een verkeerd, althans eenzijdig beeld van Voeren voorgeschoteld dat door journalisten en schrijvers kritikeloos werd overgenomen, door de publieke opinie aangevaard en door politici uitgebaat voor electoraal gewin. Het was als het ware een zichzelf versterkend proces, waarin op den duur iedere nuance verloren ging. Voor de politiek was een weg terug al niet meer denkbaar, temeer omdat het bestaan van Vlaanderen was gegrondvest op het gebruik van de eenheidstaal, het Nederlands. De verbinding van het lot van het Vlaamse volk met dat van het kleine Voeren verhinderde elk compromis, zozeer was het onderscheid tussen beeld en werkelijkheid vervaagd als Voeren in het geding was.

De Vlaamse Beweging zette de gemeente Voeren hoog op haar politieke agenda. De Vlaamse studiegroep Mens & Ruimte schreef in 1972: 'De leuze *Retour à Liège* is meer dan een politieke slogan, als men niet oppast is het zo realiteit [...]. Voor het behoud van het Nederlandse karakter van de Voerstreek is het van belang om een passende culturele infrastructuur te realiseren. Dit geldt vooral het onderwijs aan de Provinciale School in 's-Gravenvoeren'.⁸ Met deze cultuurpolitiek waren tot 1983 investeringen gemoeid tot een bedrag van 1,2 miljard Belgische frank, wat overeenkomt met 30 miljoen euro.⁹ Hieruit blijkt hoe belangrijk Vlaanderen dit beleid vond. De geschiedenis van de Voerstreek moeten wij verstaan in het licht van de Vlaamse Beweging. Aanvankelijk reageerden de inwoners van Voeren hierop vanuit een Belgicistisch standpunt, dat het behoud van de Belgische eenheid huldigde, maar van de weeromstuit werden zij Waals-, of althans Luiksgezind.

⁸ [Vzw Mens en Ruimte ed.], *Notes intermédiaires*, section recherche fondamentale, enquête gehouden door FNRS-FKFP (Brussel 1972).

⁹ M. Hermans en P. Verjans, *Les origines de la querelle fouronnaise*. Courrier hebdomadaire du Centre de recherche et d'information socio-politiques, n°1019 (Brussel 1983) 28-31.

De reacties van de bestuurlijke elite in Voeren

Bij gelegenheid van de tienjaarlijkse volks- en talentelling in 1930 antwoordde 76,3 procent van de inwoners van de zes Voerdorpen dat zij Nederlandstalig waren.¹⁰ Wat dat betreft was er niets nieuws onder de zon. De grote meerderheid van de Voerense bevolking sprak (en spreekt nog steeds) Nederlands. Aan de uitkomst van deze talentelling werden echter juridische consequenties verbonden, wat niet eerder was voorgekomen. Een nieuwe Belgische wet, de taalwet van 1932, bepaalde dat gemeentelijke diensten in Voeren voortaan Nederlandstalig moesten zijn. Dit riep aan Franstalige zijde reacties op. De burgemeester van Teuven, graaf Lionel de Sécillon, richtte in 1933 een Weerbaarheidscomité op, waarin de raadsleden van alle Voergemeenten zitting hadden, evenals de raadsleden van de Duitstalige gemeenten in de provincie Luik. Het Comité wenste het Frans als taal van het openbaar bestuur te handhaven, met dien verstande dat openbare bekendmakingen zowel in het Frans als in het Nederlands werden gepubliceerd. Ambtenaren met een loketfunctie dienden tweetalig te zijn.¹¹

Het initiatief van de burgemeester van Teuven is kenmerkend voor de opstelling van de 'Franstaligen' in de Voerstreek. Zij reageerden gewoonlijk te laat, op gedane zaken die geen keer namen. De Vlaamse partij stelde hen telkens voor voldongen feiten. De 'Franstaligen' hebben altijd gewild dat de overheid elke burger in zijn eigen taal te woord stond. Onder de aanhangers van de 'Franstalige' partij waren ook veel Nederlandstalige Voerenaren, sprekers van het Limburgs dialect. Vandaar dat wij 'Franstalig' tussen aanhalingstekens plaatsen. De verdraagzaamheid van de lokale politieke leiders kwam voort uit hun intellectuele voorsprong. Tevens was het besef aanwezig dat de eis van tweetaligheid in hun eigen belang was. Door eentalige kandidaten uit te sluiten, verkleinde men het aantal politieke concurrenten. Het bilinguïsme was voor de gevestigde bestuurders de beste strategie om aan de macht te blijven. Stemmen op de 'Franstalige' partij was een stem voor een tweetalige Voerstreek. Stemmen op de Vlaamsgezinde partij was een stem voor een geheel Nederlandstalige Voerstreek.

Welke rol speelde de lokale politieke elite in het dagelijks leven en hoe waren rollen verdeeld? Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van een artikel dat is verschenen in een uitgave uit 1971 van de Volksunie, de politieke vleugel van de radicale Vlaamse Beweging.

In Teuven is de heer Pinckers burgemeester, maar hij is tevens gemeentesecretaris van Remersdaal en Sint-Pieters-Voeren en van de Waalse gemeente Berneau. Zijn echtgenote is gemeentesecretaris van Teuven. De woning van het echtpaar Pinckers

¹⁰ Vgl. 1910: circa 85,6 %. Blijkbaar had Veltmans met zijn acties niet kunnen verhinderen dat het percentage Nederlandstaligen afkalfde. Voor de *in-and-outs* van de taaltellingen zie: Armel Wynants, 'L'ère des recensements', in: Pierre Ubac (ps.), *Génération Fourons* (z.p. 1993) 51-70, aldaar 63.

¹¹ *Journal d'Aubel*, 16 novembre 1933, 1, aangehaald bij Cl. Fluchard, *Le journal d'Aubel et l'imprimerie de presse A. Willems* (mémoire de licence en histoire moderne, Université de Liège, 1968) 205.

doet tegelijk dienst als gemeentehuis. Men kan er ook leningen, verzekeringen en dergelijke afsluiten. De schoonvader van de burgemeester, die Kevers heet net als zijn vrouw, is hoofd der school in Teuven. Mevrouw Kevers geeft daar ook les. De heer van Teuven heet Lionel de Sécillon. Voor de oorlog was hij lid van Provinciale Staten van Luik, afgevaardigd door Rex [Belgische fascistische partij van Leon Degrelle – auteur]. Zijn invloed was groot. Tweederde van het Teuvense electoraat stemde op Rex. De echtgenote van De Sécillon heette toevallig ook Kever. Een Vlaming merkte ooit verbitterd op: 'het oostelijk gedeelte van de Voerstreek wordt door kevers verslonden'. Kijken wij naar Sint-Martens-Voeren, dan zien wij meer van hetzelfde: burgemeester Wijnants moet toezicht houden op de school waar zijn vrouw directrice is. Wijnants is ook gemeentesecretaris van 's-Gravenvoeren.¹²

Het artikel stelt de verstrengeling van belangen en de clanvorming in Voeren aan de kaak. Het is echter ook tendentius. De schrijver verzuimt te vertellen dat De Sécillon reeds voor de oorlog de banden met Rex had verbroken. Wij zullen nog zien dat in Moelingen en 's-Gravenvoeren, de twee grootste dorpen van Voeren, de machtsverhoudingen heel anders waren. Nog een opvallende omissie: de gemeentesecretaris van Sint-Martens-Voeren is benoemd door tussenkomst van pastoor Veltmans.

Het moet gezegd dat het in landelijke gebieden helemaal geen zeldzaamheid was dat de gemeentesecretaris en de plaatselijke onderwijzer uit dezelfde familie kwamen. Het ligt voor de hand dat vertegenwoordigers van de bestuurselite uit hetzelfde middenklassemilieu afkomstig waren en dat deze families door onderlinge huwelijken aan elkaar verwant waren. Een heel andere vraag is: hoe stelde de lokale elite zich op ten aanzien de taalkwestie? Sprak zij letterlijk een andere taal dan de bevolking? Zo ja, hoe slaagden de gevestigde machthebbers erin de bevolking ervan te overtuigen dat de behartiging van haar belangen toch in vertrouwde handen was? Een belangrijke troef van de bestuurlijke elite was haar kennisvoorsprong. De overgang van de Voergemeenten van de provincie Luik naar Limburg was een ingewikkelde operatie, die een behoorlijke juridische kennis vereiste en niet te vergeten een behoorlijke kennis van het Nederlands. De zittende bestuurders lieten zien dat zij als 'Franstaligen' op al deze onderdelen de vuurproef hadden doorstaan. Sindsdien zaten zij stevig in het zadel. Bij gemeenteraadsverkiezingen bleek telkens dat zij bestand waren tegen de uitdaging van Vlaamsgezinde concurrenten. Zo keerde de Vlaamsgezinde burgemeester van Sint-Martens-Voeren, Henri Beuken, zich tegen een motie van de Franstalige burgemeesters voor het behoud van de tweetaligheid in de Voerstreek.¹³ Bij verkiezingen in 1964 verzamelde hij met zijn lijst maar 41 procent van de stemmen, terwijl de lijst *Retour à Liège* 59 procent van stemmen behaalde. In de gemeente Moelingen gebeurde iets soortgelijks.

¹² P. Martens, 'Vlaamse Voerstreek: Waalse kolonie!', *Wij. Vlaams nationaal weekblad* 21 augustus 1971, 7-9.

¹³ 'Le problème des Fourons de 1962 à nos jours', in: *Courrier Hebdomadaire*, Centre de Recherches et d'Informations Socio-Politiques ed., nr. 859 (23 november 1979) 17.

Vóór de fusie telde de Voerstreek zes burgemeesters, waarvan er twee Vlaamsgezind waren. De rest wilde terug naar de provincie Luik met behoud van de tweetaligheid. *Grosso modo* was de gezindheid van bevolking op dezelfde manier verdeeld: 40 procent Vlaamsgezind en 60 procent 'Franstalig' of anders gezegd Luiksgezind. Deze gebeurtenissen pleiten voor de stelling dat er geen belangentegenstelling bestond tussen de gevestigde machthebbers en de bevolking, althans zolang men erin berustte dat de bestuurlijke elite geen buitenstaanders naast zich duldde op de kussens van de macht. Zowel de 'Franstaligen' als de 'Nederlandstaligen' waren in de bestuurlijke elite vertegenwoordigd.

De Nederlandse antropoloog Hans van Laar schrijft de populariteit van *Retour à Liège* toe aan het overwicht van de Franstalige grondbezitters,¹⁴ maar dan gaat hij voorbij aan de verschillen tussen de dorpen. In het oosten van de Voerstreek bevonden zich inderdaad veel kleine pachters die afhankelijk waren van de Franstalige grootgrondbezitters, maar in het westen waren de eigendomsverhoudingen toch anders. De antropoloog is door zijn Vlaamse informanten op het verkeerde been gezet. Ongelijkheid van inkomens en bezit speelde geen doorslaggevende rol in de Voerstreek. In Brussel, de Brusselse randgemeenten en in Vlaanderen is de situatie uiteraard heel anders, maar in relatie tot de Voerstreek kan men niet volhouden dat er een correlatie was tussen de hoogte van levensstandaard en de voorkeur voor de Franse taal.¹⁵

In Moelingen wordt de politiek bepaald door zes clans, drie Vlaamsgezinde en drie Luiksgezinde. Met elkaar sluiten zij wisselende bondgenootschappen. In 's-Gravenvoeren wordt de politieke arena bespeeld door twee clans, de *Roemellen* en de *Piëkvots*. De eerste vergadert altijd in de *Kuursaal* en de tweede in de *Salle du Drapeau Belge*. De *Roemellen* zijn Luiksgezind, de *Piëkvots* Vlaams. In St. Martens-Voeren staan tegen elkaar 'de mensen van de Schietbaan' (Vlaamsgezind) en 'de mensen van de Harmonie' (Luiksgezind). De voorkeur van de ene groep voor Luik en van de andere voor Vlaanderen is toevallig. Maar omdat het nu eenmaal rivalen zijn, is het ondenkbaar dat beide clans tot hetzelfde oordeel komen. Het doet er niet welk onderwerp aan de orde is, als de ene clan zijn keuze heeft gemaakt, kiest de andere automatisch voor het tegendeel.

Het electoraat: economische oriëntatie en taalidentiteit

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 behaalde de Luiksgezinde partij circa 60 procent van de stemmen, met een minimum van 54 procent in de gemeente Moelingen en een maximum van 66 procent in de gemeente Teuven. Opmerkelijk is de afgetekende meerderheid ten gunste van *Retour à Liège*. De uitkomst laat zien hoezeer de kiezers in de Voerstreek worstelden met vragen als: waarbij hoort de Voerstreek eigenlijk? Wie zijn wij? Wat willen wij? Wat is onze identiteit? De Voerenaren waren de speelbal van drie tegengestelde aantrekkingskrachten: taal (1), economie (2) en geschiedenis (3).

¹⁴ Hans van Laar, 'Un seul lit pour deux rêves', in: Pierre Ubac, *Génération Fourons* (Brussel 1993) 44.

¹⁵ *Ibidem*, 45.

Taal

Wat betreft de taal voelden de Voerenaren zich aangetrokken tot het Noorden vanwege het gemeenschappelijke dialect dat gesproken wordt in het grensgebied van Belgisch- en Nederlands Limburg en Duitsland; tot de Nederlandstalige gemeenschap door het gebruik van het Vlaams c.q. het Nederlands op de scholen en in de kerk; tot de Franstalige gemeenschap door de contacten met Luik en de vriendschappelijke betrekkingen met de Waalse buurgemeenten.

Economie

Vanwege de economie is Voeren op Luik georiënteerd. De landbouw wordt beoefend op een uitloper van het Plateau van Herve, dat behoort tot de provincie Luik. Het boerenbedrijf in Voeren komt wat betreft landbouwmethoden en afzetgebieden overeen met de situatie in het Land van Herve. Bovendien werkte anno 1970 70 procent van de forenzen in de provincie Luik, hetgeen overeenkwam met 40 procent van de werkzame beroepsbevolking. De werking van dit mechanisme is complex. Het is niet gezegd dat iemand die in Luik werkte automatisch op *Retour à Liège* stemde. Zo was een gemeenteraadslid van Voeren van beroep buschauffeur op de lijn Luik-Visé, in dienst van een Luikse busmaatschappij. Uit dien hoofde sprak hij dagelijks Frans, maar dat belette hem niet uit te komen voor de lijst *Voerbelangen*, de partij van de Vlaamsgezinden. In de Voerstreek kijkt men daar helemaal niet vreemd van op.

Tabel 1: Werkzame beroepsbevolking gevestigd in Voeren, naar plaats van beroepsuitoefening

In 1991	Totaal	%	Forenzen	%
Werk in Voeren	588	36,0		
Werk in Vlaanderen (excl. Voeren)	89	5,4	89	8,5
Werk in Wallonië	599	36,7	599	57,3
Werk in het Brussels gewest	28	1,7	28	2,7
Werk in het buitenland	228	13,9	228	21,8
Wisselend of onbekend	102	6,2	102	9,7
Totaal beroepsbevolking	1.634	100,0	1.046	100,0

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS).

Twintig jaar later, in 1991, was er weinig veranderd in het patroon van het woon-werkverkeer (zie tabel 1). Ongeveer 57 procent van de forenzen oftewel 37 procent van de beroepsbevolking werkte in de provincie Luik of elders in Wallonië, terwijl 14 procent van de beroepsbevolking oftewel 22 procent van de Voerense forenzen in het nabije buitenland werkte, met name in Nederland. De Voerstreek is nog steeds georiënteerd op de economie van Luik.

Tabel 2: Werkzame beroepsbevolking in de gemeente Voeren, per categorie

	1970	1970 %	1991	1991 %
Wetenschappers en vrije beroepen	100	6,8	120	7,3
Bedrijfsleiders, directeuren, hoger kader	23	1,6	66	4,0
Kantoorpersoneel	120	8,2	194	11,8
(Detail)handel	123	8,4	151	9,2
Landbouw, visserij, bosbouw	367	25,0	178	10,9
Mijnbouw, steengroeves	8	0,5	100	6,1
Transport en logistiek	142	9,7	102	6,2
Ambachtlieden, fabrieksarbeiders, bouwvakkers, handlangers	505	34,4	405	24,8
Sport en recreatie	69	4,7	138	8,4
Beroepsmilitairen	8	0,5	3	0,2
Onbekende beroepen	4	0,3	177	10,8
Totaal werkzame beroepsbevolking	1.469	100,0	1.634	100,0

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS).

Intussen heeft wel een belangrijke verschuiving plaatsgevonden in de samenstelling van de beroepsbevolking in de richting van de sector dienstverlening, een ontwikkeling die ten koste ging van het aandeel van de sectoren landbouw en industrie (zie tabel 2). In 1970 bestond nog een kwart van de beroepsbevolking uit landbouwers en een derde werkte in een fabriek, in de bouw of in een werkplaats. In 1991 was hun aandeel gezakt naar 11 respectievelijk 25 procent. De grootste werkgever in de Voerstreek is sinds 1982 de Provinciale Secundaire School voor voortgezet onderwijs (Nederlandstalig).

Geschiedenis

In de tijd van het *ancien regime* ressorteerden de meeste Voerdorpen onder de Oostenrijkse Nederlanden. Bestuurlijk-historisch kregen de Voerdorpen pas met Luik te maken sinds de aanhechting in 1795 bij het Ourthe-departement, waaruit de provincie Luik is voortgekomen. Toen België in 1839 een groot gedeelte van de provincie Limburg aan Nederland moest afstaan, werd het territorium van de Voerstreek aan de noordzijde afgegrensd door de staatsgrens, waardoor contacten met het Limburgse *hinterland* bemoeilijkt werden. Voortaan stond de Voerstreek met de rug naar Nederland. Van de weeromstuit richtten bewoners van de Voerdorpen zich op Luik voor onderwijs, banen, of om hun producten te verkopen. Sindsdien nam de invloed van het Frans en het Waals op het taalgebruik in de Voerstreek toe.

Op 17 maart 1962 trokken duizenden betogers door het centrum van Luik en eisten het behoud van de zes Voerense gemeenten bij de provincie Luik. Foto: Robijns, bron: Pierre Ubac, Génération Fourons.

De verkiezingsuitslagen na de vaststelling van de taalgrens (1962)

Typerend voor de Franstalige pers is dat men systematisch over het hoofd ziet dat de mensen in de Voerstreek met elkaar een Nederlands dialect spreken. De nadruk ligt steeds op de economische afhankelijkheid van Luik, de geringe afstand tot het centrum van Luik en de geïsoleerde positie ten opzichte van de rest van Belgisch Limburg. De Franstaligen vinden dat ieder individu in principe vrijgelaten moet worden in zijn voorkeur voor de ene of de andere (cultuur)taal. Dit argument houdt echter geen rekening met allerlei sociaal-economische factoren die de keuzevrijheid beperken. Vlaamse taalactivisten ontmaskeren de vrijheid van taalkeuze als een ideologie van de heersende Franstalige klasse. Zij vinden dat de Voerenaren door de omstandigheden en door manipulatie van hun Vlaamse wortels zijn vervreemd. Zo zou men een gedeelte van het stemgedrag van de Voerenaren kunnen verklaren, maar bij lange na niet alles. Gevoelens van frustratie over het verloop van het parlementaire discussie zijn

waarschijnlijk mede de reden geweest waarom zoveel Voerenaren uit protest op *Retour à Liège* stemden.

Na tien maanden van hevige parlementaire discussies ging de Senaat op 9 oktober 1962 over tot een stemming, die de regering bijna ten val bracht. Het wetsvoorstel inzake de taalgrens werd aangenomen met 91 stemmen pro en 56 stemmen contra, net geen 2/3 meerderheid. Het stemgedrag van de senatoren blijkt nogal afhankelijk te zijn van de regio die zij vertegenwoordigen: Wallonië, Vlaanderen of Brussel. De meerderheid kwam tot stand dankzij de Vlaamse senatoren (73 vóór, 8 tegen) en de Brusselse senatoren (12 vóór, 8 tegen). De meerderheid van de Waalse senatoren stemde tegen (40 tegen, 6 vóór). Hoewel de Christelijke Volkspartij en de socialisten deel uitmaakten van de regering, stemden 11 CVP- en 25 SP-senatoren uit Wallonië tegen het wetsvoorstel, waarmee zij het risico namen dat hun eigen kabinet ten val werd gebracht.¹⁶

De provincie Luik vond het nodig een afzonderlijk referendum te organiseren in de Voerstreek, met de volgende resultaten. 2.474 kiezers lieten zich registreren, van wie 1.623, dat is 65 procent, een geldige stem uitbrachten. Van de geldige stemmen hadden 1.562 kiezers (96 procent) een voorkeur voor de bestaande situatie: de Voerstreek bij Luik, terwijl 61 stemmen werden uitgebracht op overheveling naar Limburg (4 procent van de geldige stemmen). Het referendum werd blijkbaar geboycot door de Vlaamsgezinden. Wij merken echter op dat de 1.562 stemmen die werden uitgebracht op de provincie Luik, overeenkwamen met 63 procent van de ingeschreven kiezers. Met andere woorden: ook zonder de boycot zou de 'Franstalige' meerderheid intact zijn gebleven. De Luikse partij klampte zich vast aan de peiling, maar de meerderheid van het nationale parlement hield geen rekening met de uitkomst, hetgeen het vertrouwen in het democratisch bestel geen goed heeft gedaan. Op 31 oktober 1962 volgde de stemming in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De uitkomst kwam in grote lijnen overeen met de Senaat. De Kamer nam het wetsvoorstel aan met 130 tegen 56, een meerderheid van ruim 2/3. Deze uitkomst kwam tot stand dankzij de Vlaamse en Brusselse afgevaardigden die in meerderheid (93 tegen 3, respectievelijk 17 tegen 8) vóór de wet stemden. De meerderheid van de Waalse kamerleden was tegen. Opnieuw blijkt dat er een meerderheid van Waalse kamerleden was, van socialistische (23) en christelijke (12) huize, die tegen het voorstel van hun eigen regering stemden.

Na de kater die volgde op de volksraadpleging van 1962 kreeg *Retour à Liège* de wind in de zeilen (tabel 3). De uitkomsten van de gemeenteraadsverkiezingen 1964-1994 laten zien dat de lijst gemiddeld 61,1 procent van de geldig uitgebrachte stemmen kreeg, terwijl de lijst *Voerbelangen* 38,9 procent scoorde. De afwijking van het gemiddelde was 3,2 procent, waaruit blijkt dat de schommelingen niet groot waren. Men koesterde hoop op een werkelijke terugkeer van de Voerstreek naar Luik.

¹⁶ Pierre Verjans, 'La fixation de la frontière linguistique', in: Pierre Ubac, *Génération Fourons* (Brussel 1993) 82 e.v.

Tabel 3: Verkiezingsuitslagen Voeren (1964-2006). Gemeenteraad en OCMW

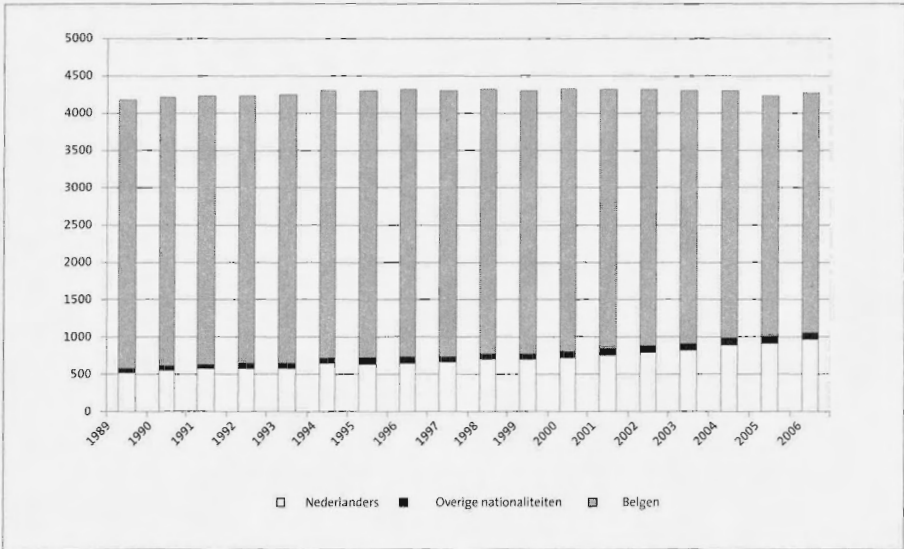
	Retour à Liège		Voerbelangen	
	Gemeenteraad	OCMW	Gemeenteraad	OCMW
1964	1.300		858	
1970	1.702		895	
1976	1.699		989	
1982	1.739		1.034	
1988	1.610		1.083	
1994	1.398		1.129	
2000	1.433	1.328	1.604	1.140
2006	1.226	1.164	1.898	1.233

Vooral José Happart, de fel anti-flamingantische lijstaanvoerder van *Retour à Liège*, deed veel stof opwaaien. In 1984 werd deze fruitteiler uit Herstal burgemeester van Voeren, maar spoedig werd duidelijk dat hij geen Nederlands had geleerd. De Raad van State vernietigde daarom de benoeming van Happart, wat hem niet verhinderde om nog jarenlang in functie te blijven als waarnemend-burgemeester. De kwestie-Happart was ettelijke keren voorpaginanieuws van de Belgische kranten. Maar liefst drie kabinetten zijn over de Voerstreek gevallen, nog meer zijn er bijna over gestruikeld. Om te voorkomen dat de kwestie opnieuw op de nationale agenda terugkeerde, werkte de Brusselse regering in december 1988 het zogenaamde Pacificatieakkoord uit. Een bijzondere wet verzekerde dat ook de Nederlandstalige minderheid zetels kreeg in het schepencollege. In Voeren is het college sindsdien altijd een afspiegeling van de verhoudingen in de gemeenteraad. Ook de OCMW-raad werd voortaan rechtstreeks gekozen door de burgers. Na nieuw onderhandelde compromissen werd op 1 januari 1989 Nico Droeven burgemeester van Voeren, eveneens lid van de lijst *Retour à Liège*, maar met kennis van de Nederlandse taal. José Happart verdween van het Voerense toneel om later minister van Landbouw en Plattelandsontwikkeling in de Waalse deelregering te worden.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 moesten de Luiksgezinden voor het eerst terrein prijsgeven aan de Vlaamsgezinden. Voorlopig bleef *Retour à Liège* de grootste partij, maar de voorsprong op de politieke tegenstander werd langzaam maar zeker kleiner. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 ging *Retour à Liège* verder achteruit. Door het Verdrag van Maastricht kwam deze ontwikkeling in een stroomversnelling. Sedert 2000 waren buitenlanders met een paspoort van de Europese Unie gerechtigd deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Vanwege de lagere prijzen van het onroerend goed is de Belgische grensstreek zeer gewild bij Nederlanders.¹⁷

¹⁷ Marcel van Lieshout, 'Nederlander woont graag over de grens', *de Volkskrant* 21 februari 2007.

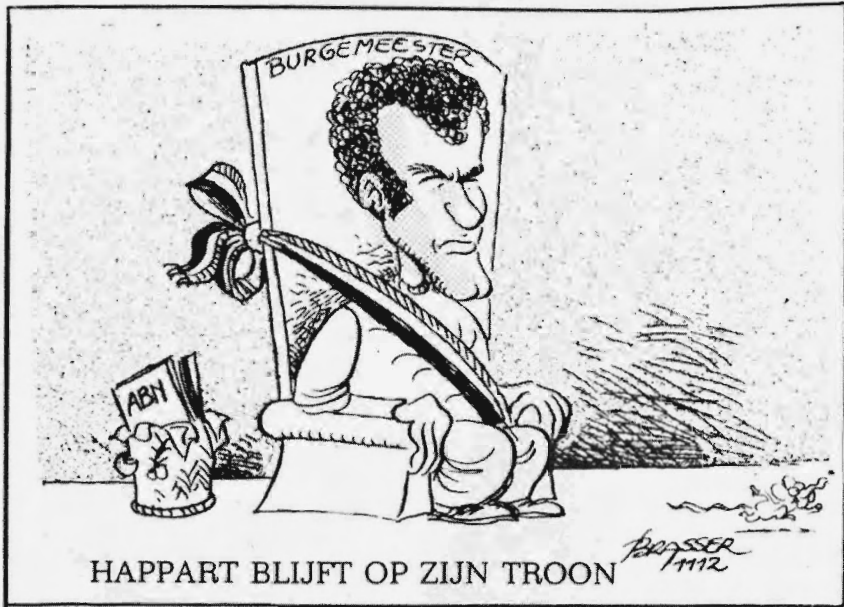
Grafiek 2: De bevolking van Voeren naar nationaliteit

Bron: Nationaal Instituut voor Statistiek, <http://statbel.fgov.be/>

Grafiek 2 laat zien hoe het Nederlandse contingent in Voeren zich heeft ontwikkeld. Tussen 1978 en 2004 is het percentage Nederlanders toegenomen van 11,7 naar 20,8 procent, een vermeerdering met 9,1 procent of 722 personen. Dit was genoeg om de balans te laten doorslaan naar de andere kant. Bij de verkiezingen in 2000 kreeg de lijst *Voerbelangen* de meeste stemmen (52,8 procent) en de meeste zetels (8), terwijl *Retour à Liège* genoeg moest nemen met 47,2 procent van de stemmen, goed voor 7 zetels. Het is niet zo dat de traditionele aanhang van *Retour à Liège* de lijst massaal in de steek liet. Integendeel, in absolute aantallen groeide de aanhang nog met 35 stemmen, maar *Voerbelangen* kreeg 475 extra stemmen, hoofdzakelijk afkomstig van Nederlandse inwoners die voor de eerste keer mochten gaan stemmen. Van de EU-inwijkelingen stemde naar schatting 93 procent op *Voerbelangen*. Zo kwam de Vlaamsgezinde partij aan de macht.

Op dezelfde dag, 8 oktober 2000, werden nog twee verkiezingen gehouden: die voor de Provincieraad van Belgisch Limburg en die voor de OCMW-Raad. Hiervoor waren de Nederlandse inwijkelingen en andere EU-burgers niet stemgerechtigd. Het effect springt meteen in het oog. Slechts 2.643 kiezers werden ingeschreven tegen 3.198 bij de gemeenteraadsverkiezingen, een verschil van 555. Bij de verkiezingen voor de OCMW-raad behield *Retour à Liège* zijn meerderheid met 1.328 stemmen, terwijl *Voerbelangen* niet verder kwam dan 1.140 stemmen.

Spotprent van Jean-Marie Happart, de burgemeester die geen Nederlands wilde leren.
Bron: Voeren Aktueel, september 1986.

Eindelijk tolerantie

Een half jaar na de verkiezingsoverwinning van 2000 werd Huub Broers, aanvoerder van *Voerbelangen*, de eerste Vlaamse burgemeester van Voeren. Hij kreeg 1.268 voorkeurstemmen, 40,6 procent van het totaal. Eenmaal aan de macht zorgde Broers, die zowel het Nederlands als het Frans beheerst, ervoor de 'Franstaligen' niet openlijk voor het hoofd te stoten. Uitingen van Vlaams triomfalisme bleven achterwege. Een heikel punt was echter de verstrekking van bouwvergunningen. De aanvragen van 'Franstaligen' werden door het provinciaal bestuur in Hasselt zonder pardon afgewezen, omdat zij geen ontheffing hadden om de aanvraag in het Frans in te dienen. In 2001 kwam Broers even in de problemen toen hij enkele sociale huurwoningen wenste te verkopen die toegewezen waren aan Franstalige huurders, maar voor het overige lukte het hem uit de publiciteit te blijven.

Het provinciaal bestuur in Hasselt en het Vlaams gewest waren de Voerstreek welgezind, sedert de Vlaamsgezinden de macht hadden overgenomen. De gemeente werd ruimhartig bedeed met subsidies voor nieuwbouw en innovatie. Het verenigingsleven kreeg een impuls, waarvan alle Voerenaren profiteerden, de Nederlandstaligen misschien nog wel het meest. De taalstrijd was amper nog een thema omdat het nieuwe gemeentebestuur zich verzoenend opstelde, een beleid dat alle burgers ten goede kwam. Het lijkt erop dat de verdraagzaamheid

tegenwoordig zegeviert. Er wordt naast het Nederlands nog steeds volop Frans gesproken en onderwezen in Voeren.

De laatste gemeenteraadsverkiezingen zijn gehouden in 2006. Zij getuigen ervan dat het zittende bestuur zijn positie nog verder heeft kunnen versterken. *Voerbelangen* heeft thans een ruime voorsprong van 672 op de Franstalige lijst, voortaan *Retour aux Libertés* geheten. Er werden 3.246 kiezers ingeschreven, voor de verkiezing van de OCMW-raad 2.514, een verschil van 732. Wij mogen aannemen dat de stemmenwinst van de lijst *Voerbelangen* (665) grotendeels afkomstig was van de stemmen van de EU-burgers (732).

De uitslag van de verkiezingen voor de OCMW-raad laat echter zien dat de stemmen van de 'Hollanders' niet de doorslag hebben gegeven. De Franstalige lijst verloor 164 stemmen ten opzichte van de vorige verkiezingen, terwijl *Voerbelangen* een winst boekte van 93 stemmen. Sedert 2006 hebben de Nederlandstaligen ook een meerderheid in de Raad van de Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn. Het ziet ernaar uit dat het een duurzame meerderheid is, die ook zonder de 'Hollandse import' in staat is zich te handhaven.

Conclusie

Als het aan de meerderheid van de bevolking van de Voerstreek had gelegen, was alles bij het oude gebleven toen in 1962 de taalgrens werd vastgesteld. Voeren bleef het liefst zichzelf, dat wil zeggen een gemeenschap met een hybride identiteit, noch uitgesproken Vlaams, noch uitgesproken Waals, maar naar behoefte Nederlands- of Franstalig als het ging om de contacten naar buiten en dialectsprekend in het onderlinge verkeer. Die vrijheid werd de inwoners van de Voerstreek niet gegund. Mengvormen werden niet geduld. Het was het een of het ander, Nederlandstalig of Franstalig, Limburg of Luik. Gesteld voor de keuze stemde Voeren in meerderheid voor de provincie Luik. De afkeer van het flamingantisme, de vrees voor vervlaamsing was groter dan de afkeer van het wallingantisme, de vrees voor verfransing. Met het eerste had men al enige ervaring opgedaan, met het laatste nog niet. Happart kwam pas later in beeld. Brussel besliste echter anders: de meerderheid van het parlement stemde in met de overheveling van de Voerstreek naar Limburg, op zichzelf een logisch uitvloeisel van de taalgrens, maar onacceptabel voor degenen die de constructie van de taalgrens en de creatie van homogene taalgemeenschappen principieel een onzalig plan vonden.

De beslissing om de Voerstreek naar Limburg over te hevelen is nog jarenlang omstreden gebleven. Voeren werd *nolens volens* het symbool van de taalstrijd. De twee grote taalgemeenschappen probeerden zich Voeren toe te eigenen door de streek geforceerd hetzij een Vlaamse, hetzij een Waalse identiteit op te plakken. In Waals perspectief was het vanzelfsprekend dat de Voerstreek bij Wallonië hoorde. Het maakte immers deel uit van het Land van het Herve, een landstreek in de provincie Luik. De Voerenaren verdienden het gesteund te worden in hun strijd tegen een overheid die – opgestookt door de flaminganten – de Voerstreek

Op 9 maart 1980 trok een menigte met stokken gewapende Vlaamse 'wandelaars' op naar Voeren. Een in der haast opgetrommeld peloton van de gendarmerie rukt uit om een confrontatie met Franstalige bewoners te voorkomen. Foto: Jean Guyaux, bron: Pierre Ubac, *Génération Fourons*.

probeerde te vervlaamsen tegen de uitdrukkelijke wil van de plaatselijke bevolking. Aan Waalse kant koesterde men het beeld dat de Voerenaren een rechtvaardige strijd voerden tegen de dwingelandij van de staat, vergelijkbaar met Robin Hood of het gevecht van David tegen Goliath.

Aan de kant van de flaminganten was het beeld van de Voerstreek al even emotioneel gekleurd. De aanhangers van *Retour à Liège* werden over een kam geschoren met de gehate franskiljons, gegoede Franstalige Vlamingen die om hogerop te komen verraad pleegden aan hun moedertaal. De Vlamingen moesten leren trots te zijn op hun eigen taal en cultuur. Het Frans werd ontmaskerd als het instrument van de culturele, politieke en economische onderdrukking. Prioriteit nummer één van de Vlaamse Beweging was het Vlaamse volk te verlossen van zijn culturele vervreemding. Taalactivisten en maatschappelijk werkers werden ingezet om de Vlamingen te helpen hun ware identiteit terug te vinden. Hen werd voorgehouden dat de Voerstreek onmiskenbaar Vlaams gebied was vanwege het dialect dat er werd gesproken en omdat er in de rooms-katholieke kerk in het Nederlands werd gepredikt. Dat de meerderheid van de Voerenaren op de Luiksgezinde lijst stemde was het resultaat van manipulatie door plaatselijke notabelen, later gevolgd door het schrikbewind van wat in de Vlaamse kranten 'de bende van Happart' werd genoemd.

Vlaanderen beschouwde het taalconflict in de Voerstreek als de laatste episode in de strijd tegen de culturele vervreemding, een strijd die de Vlamingen bijna overal met succes hadden bekroond. Wallonië beschouwde de uitkomst van de taalstrijd in Voeren als een bewijs van gebrek aan respect van Vlaamse zijde voor de afspraken over vreedzame coëxistentie van de taalgemeenschappen, maar het getuigde ook van de eigen politieke zwakte. Wallonië werd zich bewust van zijn underdogpositie tegenover de Vlaamse overmacht. De Voerstreek werd daardoor politiek een heel gevoelige kwestie voor de Walen.

Voeren fungeerde lange tijd als een uitlaatklep voor spanningen in het Belgische politieke systeem, maar het was ook de proeftuin van het nieuwe, federale België met een politiek bestel dat berust op een etnische structuur: de taalgemeenschappen en de gewesten.¹⁸ Voeren was de slijpsteen van hun identiteit-in-wording. De kwestie heeft politieke krachten losgemaakt die met name het Waalse 'gewest-in-wording' een krachtige impuls heeft gegeven.

Tegenwoordig is Voeren geen strijdpunt meer. Met steun van de Nederlandse immigranten die sinds 2000 hun stem mochten uitbrengen bij de plaatselijke verkiezingen, behaalde *Voerbelangen* een meerderheid in de gemeenteraad. Voor het eerst kreeg Voeren een Nederlandstalige burgemeester. De 'Hollandse import' functioneerde als een katalysator. Reeds vanaf 1988 was duidelijk dat de aanhang van *Retour à Liège* begon te tanen. De kiezers waren misschien niet meer zo gecharmeerd van de wallingantische koers die de partij van José Happart onder druk der omstandigheden was ingeslagen. Hij verloor uit het oog dat Voeren gehecht is aan zijn heterogene identiteit. Het lijkt erop dat de nieuwe Nederlandstalige burgemeester dat wel goed heeft begrepen. Sinds *Voerbelangen* de meerderheid heeft, wordt de meertaligheid van de Voerstreek ogenschijnlijk gerespecteerd. Dit beleid wordt door de kiezer blijkbaar gewaardeerd. *Voerbelangen* heeft na zes jaar aan de macht te zijn geweest de 'Hollandse import' niet meer nodig om aan de macht te blijven. Dat is een van de meest opvallende uitkomsten van de laatste gemeenteraadsverkiezingen. In 2006 is *Voerbelangen* geheel 'op eigen kracht' aan een meerderheid gekomen.

[Vertaling: W. Rutten]

¹⁸ P. Verjans, 'Le politique. Diversité de clivages', in: *Belges, heureux et satisfaits, les valeurs des Belges dans les années 90*, L. Voyé et al. red. (Brussel 1992) 239-286. Martiniello, *L'ethnicité*, 61: '... la régionalisation et l'institutionnalisation de la participation ethnique notamment, peuvent promouvoir la mobilisation politique ethnique'.